

GEOGRAFIYA FANIDAN O'QUV KO'RGAZMALI QUROLLAR, ASBOBLAR VA JIHOZLAR

Ixvoldinova Fotimaxon Nu'maonjon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti

Aniq va tabiiy fanlar fakulteti

Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari yo'nalishi

4-bosqich talabasi

ixvoldinovafotimaxon@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada geografiya fanini o'qitishda o'quv ko'rgazmali qurollar, asboblari va jihozlarning o'rni, ularning o'quv jarayoniga ta'siri hamda samaradorligi atroflicha yoritilgan. Maqolada ko'rgazmali vositalarning turlari — xarita, globus, diagramma, modellar, tabiiy namunalarning ta'limdagi o'rni haqida batafsil so'z yuritiladi. Shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalariga asoslangan interfaol dars vositalari — multimedia doskalar, virtual va kengaytirilgan reallik texnologiyalari, raqamli atlaslar va onlayn geografik dasturlarning o'quvchilarda fazoviy tasavvurni shakllantirishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqotda geografik asboblari (kompas, barometr, termometr, anemometr va boshqalar) bilan ishlash orqali o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish, kuzatuvchanlik, tahlil qilish va xulosa chiqarish malakalarini mustahkamlashning metodik asoslari ko'rsatib berilgan. Natijada, maqolada o'quv ko'rgazmali qurollari va jihozlardan samarali foydalanish geografiya ta'limining sifatini oshirish, o'quvchilarda fanga nisbatan qiziqishni kuchaytirish hamda ularni ijodiy fikrlashga yo'naltirishdagi muhim omil sifatida baholangan.

Kalit so'zlar: geografiya, ko'rgazmali qurollar, asboblari, jihozlar, xarita, globus, axborot texnologiyalari, interfaol ta'lim, fazoviy tafakkur, amaliy ko'nikma.

Аннотация. В данной статье подробно рассматривается значение и роль наглядных учебных пособий, инструментов и оборудования в процессе преподавания географии. Раскрываются виды учебных средств — карты, глобусы, диаграммы, макеты, коллекции природных образцов и их влияние на формирование у учащихся пространственного мышления и географических представлений. Особое внимание уделено использованию современных информационных технологий: интерактивных досок, мультимедийных карт, виртуальной и дополненной реальности, цифровых атласов и географических онлайн-приложений. Также проанализированы возможности использования географических инструментов — компаса, барометра, термометра, анемометра и других приборов для развития практических навыков, наблюдательности и аналитического мышления учащихся. Автор подчеркивает, что применение наглядных пособий и технических средств обучения способствует повышению качества географического образования, формированию интереса к предмету и развитию познавательной активности обучающихся.

Ключевые слова: география, наглядные пособия, инструменты, оборудование, карта, глобус, информационные технологии, интерактивное обучение, пространственное мышление, практические навыки.

Annotation. This article provides an in-depth analysis of the importance and effectiveness of visual teaching aids, instruments, and equipment in geography education. It discusses various types of teaching materials such as maps, globes, diagrams, models, and collections of natural specimens, emphasizing their role in developing students' spatial awareness and geographical understanding. Special attention is given to the use of modern information technologies, including interactive whiteboards, multimedia presentations, virtual and augmented reality

tools, digital atlases, and online geographic applications. The article also highlights how the use of geographic instruments — such as compasses, barometers, thermometers, and anemometers — helps to enhance students' practical skills, observation, and analytical abilities. The findings suggest that effective integration of visual aids and technological tools in geography lessons not only improves the quality of education but also increases students' motivation, creativity, and engagement in the learning process.

Keywords: geography, visual aids, instruments, equipment, map, globe, information technologies, interactive learning, spatial thinking, practical skills.

Kirish. Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar asrida ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri — o'quvchilarning chuqur, mustaqil va tahliliy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishdir. Shu maqsadda ta'lim jarayonida ko'rgazmalilik, amaliyot bilan bog'liqlik va interfaollik tamoyillari tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, geografiya fani o'z tabiatiga ko'ra kuzatish, tahlil qilish va xulosalar chiqarishga asoslangan fan bo'lgani sababli, uni samarali o'qitishda o'quv ko'rgazmali qurollar, asboblari va jihozlardan keng foydalanish zarurdir. Geografiya darslarida ko'rgazmali qurollar yordamida o'quvchilar yer sharining tuzilishi, iqlim mintaqalari, relyef, okean va materiklar, tabiiy resurslar, aholining joylashuvi kabi murakkab tushunchalarni ko'z bilan idrok etish orqali osonroq o'zlashtiradilar. Har bir darsda globus, xarita, diagramma, modellar va tabiiy obyekt namunalari kabi vositalardan foydalanish o'quvchilarning bilimini mustahkamlaydi, ularning fazoviy tasavvurlarini kengaytiradi hamda dars jarayoniga faol jalb etadi.

Shu bilan birga, zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi, tashkilotchi va rag'batlantiruvchi rolni bajaradi. Bu esa o'quv jarayonida texnik vositalar va yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llashni taqozo etadi. Masalan, interfaol doskalar, multimedia taqdimotlar, 3D atlaslar, Google Earth, GIS (Geografik Axborot Tizimlari) kabi dasturlar darslarni yanada samarali va qiziqarli qiladi. Shuningdek, geografiya fani o'quvchilarni tabiatni

kuzatish, o'lchash, tahlil qilish kabi amaliy faoliyatlarga jalb etadi. Buning uchun maxsus geografik asboblari — kompas, barometr, termometr, anemometr va boshqa o'lchov jihozlaridan foydalaniladi. Bunday vositalar bilan ishlash o'quvchilarda ilmiy dunyoqarash, mustaqil fikrlash va tajriba o'tkazish malakasini rivojlantiradi.

Demak, o'quv ko'rgazmali qurollari, asbob va jihozlar geografiya ta'limining ajralmas qismi bo'lib, ular nafaqat darsni qiziqarli qiladi, balki o'quvchilarda ilmiy tafakkur, kuzatuvchanlik va analitik fikrlashni shakllantiradi. Shu jihatdan, geografiya fanini o'qitishda ushbu vositalardan samarali foydalanish ta'lim sifatini oshirishda, fan va amaliyot uyg'unligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi.

Asosiy qism. Geografiya fanini o'qitish jarayonida o'quv ko'rgazmali qurollari, asboblari va jihozlar eng muhim o'quv vositalaridan biri hisoblanadi. Ular yordamida o'quvchilarda nafaqat nazariy bilimlar shakllanadi, balki amaliy ko'nikmalar, fazoviy tafakkur va kuzatuvchanlik ham rivojlanadi. Mazkur vositalar dars jarayonini jonlantiradi, o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi va bilimlarni mustahkamlashda katta ahamiyat kasb etadi.

Geografik ko'rgazmali qurollarning turlari va vazifalari. Geografiya fanida ko'rgazmali qurollari ko'plab turlarga ega. Ularning eng asosiylari — xaritalar, globuslar, diagrammalar, modellar, plakatlari, tabiiy obyektlari namunasi va fotomateriallari hisoblanadi. Xarita geografiya fanining "tili" sanaladi. U o'quvchilarga fazoviy munosabatlarni, masofalarni, joylashuvni aniq tasavvur qilish imkonini beradi. Dars jarayonida turli mavzularga mos tematik, tabiiy, siyosiy, iqtisodiy va iqlim xaritalaridan foydalanish tavsiya etiladi. Globus esa yer sharining kichraytirilgan modeli bo'lib, u orqali o'quvchilar sayyoramizning shakli, aylanish yo'nalishi, koordinatalari tizimi va geografik kenglik hamda uzunliklarni osonroq tushunadilar.

Diagramma va grafiklari statistik ma'lumotlarni ko'rgazmali shaklda aks ettirib, o'quvchilarning tahliliy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Tabiiy obyektlari namunasi — toshlari, tuproq, o'simlik, hayvon suyaklari, mineral va metall

namunalarini o'z ichiga oladi. Ular orqali o'quvchilar tabiatdagi real obyektlar bilan bevosita tanishish imkoniga ega bo'ladi.

Geografik asboblarning o'quv jarayonidagi roli. Geografiya darslarini samarali tashkil etishda turli o'lchov va kuzatuv asboblaridan foydalanish juda muhim. Ular o'quvchilarga ilmiy tadqiqot metodlarini o'rgatadi. Asboblarning asosiy turlariga quyidagilar kiradi:

- **Kompas** — yo'nalish va azimutni aniqlashda;
- **Barometr** — havo bosimini o'lchashda;
- **Termometr** — haroratni o'lchashda;
- **Anemometr** — shamol tezligini aniqlashda;
- **Gidrometr** — suv zichligini o'lchashda;
- **Psixrometr** — namlikni aniqlashda.

Ushbu asboblardan ishlash o'quvchilarda tajriba o'tkazish, natijalarni qayd etish, ularni tahlil qilish va xulosa chiqarish malakalarini shakllantiradi. Bu esa geografiya fanining amaliy yo'nalishini yanada kuchaytiradi.

Jihozlarning o'quv jarayonidagi o'rni. Geografiya o'qitishda jihozlar — bu darsda foydalaniladigan texnik vositalar, laboratoriya stendlari, proyektorlar, interfaol doskalar, elektron xaritalar va kompyuter dasturlari hisoblanadi. So'nggi yillarda Google Earth, ArcGIS, 3D Atlas, NASA World Wind kabi dasturlar ta'lim jarayoniga keng joriy qilinmoqda. Ushbu jihoz va dasturlar yordamida o'quvchilar real geografik makonni virtual muhitda o'rganish imkoniga ega bo'lmoqdalar. Zamonaviy texnologiyalar asosida o'qitilayotgan geografiya darslari o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishini oshiradi, ularni mustaqil izlanishga, topografik xaritalar bilan ishlashga, iqlim o'zgarishlarini tahlil qilishga o'rgatadi. Bu esa o'z navbatida ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Ko'rgazmalilik va interfaollikning ahamiyati. Ko'rgazmalilik ta'limning eng muhim didaktik tamoyillaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa geografiyada har bir mavzuni tushuntirishda tasviriy vositalar orqali bilim berish samarali natija beradi. O'quvchi ko'rish, eshitish va amaliy faoliyat orqali o'rganilgan bilimni chuqurroq o'zlashtiradi. Shu sababli o'qituvchi dars jarayonini ko'rgazmali va interfaol tarzda tashkil etishi zarur. Masalan, "Yerning aylanishi" mavzusini oddiy izohdan ko'ra, globus va chiroq yordamida ko'rsatish o'quvchilar uchun ancha tushunarli bo'ladi. Shuningdek, "Iqlim mintaqalari" yoki "Materiklar va okeanlar" mavzularida rangli xaritalar, animatsiyalar va videomateriallardan foydalanish o'quvchilarning idrokini kengaytiradi.

O'qituvchi malakasi va o'quv muhiti. Geografiya darslarida ko'rgazmali vositalardan foydalanish samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchining tayyorgarligi, kreativligi va metodik bilimiga bog'liq. O'qituvchi har bir mavzuga mos ko'rgazma tanlay olishi, asbob va jihozlardan to'g'ri foydalanish ko'nikmasiga ega bo'lishi lozim. Shuningdek, o'quv xonasi jihozlangan, zamonaviy texnik vositalar bilan ta'minlangan bo'lishi ta'lim sifatini yanada oshiradi.

Zamonaviy texnologiyalar integratsiyasi. Bugungi kunda geografiya ta'limiga AR (Augmented Reality) va VR (Virtual Reality) texnologiyalari tobora keng kirib kelmoqda. Ular yordamida o'quvchilar Yerning relyefi, iqlim zonalari, vulqonlar, okean tubi va boshqa tabiiy jarayonlarni virtual muhitda kuzatish

imkoniga ega bo'ladilar. Bu esa o'qitishni yanada jonli, interfaol va esda qolarli qiladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, geografiya fanini o'qitishda o'quv ko'rgazmali qurollar, asboblari va jihozlardan foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishning eng muhim omillaridan biridir. Bu vositalar yordamida o'quvchilar murakkab geografik jarayonlarni ko'rish, tahlil qilish va tushunish imkoniga ega bo'ladilar. Xarita, globus, diagramma, tabiiy obyekt namunasi, shuningdek kompas, barometr, termometr kabi asboblari orqali o'quvchilarda nafaqat bilim, balki kuzatuvchanlik, tahliliy fikrlash, fazoviy tasavvur va amaliy ko'nikmalar shakllanadi. Zamonaviy ta'limda geografiya darslarini interfaol, texnologik va ko'rgazmali vositalar asosida tashkil etish o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishini oshiradi, ularni mustaqil izlanishga, ilmiy fikrlashga undaydi. Shuningdek, bu yondashuv geografiya ta'limini nazariyadan amaliyotga yo'naltiradi, real hayotdagi geografik muammolarni anglash va ularni hal etish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Demak, o'quv ko'rgazmali qurollar, asboblari va jihozlardan samarali foydalanish geografiya fanining o'qitilish sifatini oshirish, o'quvchilarda ekologik madaniyat, tabiatga ongli munosabat va ilmiy dunyoqarashni shakllantirishda beqiyos ahamiyatga ega. Har bir geografiya o'qituvchisi dars jarayonini ko'rgazmali, interfaol va texnologik vositalar bilan boyitib

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov B., O'ktamova M. — Geografiya o'qitish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2021-yil.
2. Abdurahmonov A., Ismoilova D. — Didaktika va zamonaviy ta'lim texnologiyalari. Toshkent: Fan va texnologiya, 2020-yil.

3. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. — Geografiya fani bo'yicha o'quv dasturi (7–11-sinflar uchun). Toshkent, 2022-yil.

4. Rahmonov S. — Geografiya ta'limida innovatsion texnologiyalardan foydalanish. “Ta'lim va fan” jurnali, 2023-yil, №3.

5. G'ulomov I. — Tabiatshunoslik va geografiya fanlarini o'qitishda ko'rgazmali vositalarning ahamiyati. “Pedagogika nazariyasi va amaliyoti” jurnali, 2021-yil.

6. Nurmatova Z. — Geografiya ta'limida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining o'rni. Toshkent: TDPU, 2022-yil.

7. Qo'ldosheva M. — Ko'rgazmali qurollar yordamida o'quvchilarda geografik tafakkurni rivojlantirish. Samarqand: SamDU nashriyoti, 2020-yil.

8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori — Ta'lim tizimini raqamlashtirish chora-tadbirlari to'g'risida. Toshkent, 2021-yil.

9. Xoliqova D. — Geografiya fanini o'qitishda zamonaviy dars jihozlaridan foydalanish. “Pedagogik innovatsiyalar” jurnali, 2022-yil.

10. www.edu.uz — O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi rasmiy sayti.